

Oosterbeek

Wandelen in en rond kunstenaarskolonies

Oosterbeek was de eerste Nederlandse kunstenaarskolonie, die rond 1840 ontstond en kunstenaars veel te bieden had: een on-Nederlands landschap met heuvels en dalen, bossen en weidse uitzichten. De rustieke omgeving van de Veluwezoom trok ook bankiers, oud-politici en renteniers uit het westen aan. Zij bouwden er grote villa's met fraaie parken. Tussen hen en de schilders ontwikkelden zich soms nauwe betrekkingen. In de jaren veertig van de negentiende eeuw woonde er al een groepje romantische schilders, waaronder Hendrik Hendriks en zijn leerling Jacob Jan Cremer. Na hen kwamen de schilders Willem Roelofs en Johannes Bilders, die veel van hun collega's naar Oosterbeek lokten. Zo ontstond een echte kolonie met jongere schilders als Paul Gabriël, Anton Mauve, drie broers Maris en Jan de Haas, die later de beroemde Haagse school vestigden.

De (pittige) wandeling begint in het huidige centrum, dat door de Slag om Arnhem flink te lijden heeft gehad, en voert langzaam naar het lagergelegen dorp waar de oude sfeer van de kolonie nog het beste te proeven valt. Bij de Oude Kerk begint het fraaie kerkpad langs de uiterwaarden. Aan het einde daarvan komt de wandeling met een flinke klim uit in de bossen ten westen van Oosterbeek. Na een kronkelige weg door het bos doemt in de uiterwaarden het Kasteel Doorwerth op, met het prachtige museum. Daarna gaat de wandeling heuvelopwaarts via enkele mooi aangelegde parken terug naar het beginpunt. Historisch beeldmateriaal, vooral schilderijen, staan in de wandelgids Naar de natuur. Wandelen in en rond kunstenaarskolonies

Routebeschrijving

1. Je begint de wandeling bij de Sint Bernulphuskerk aan de Utrechtseweg 129 in Oosterbeek. In de kerk zijn de Kruiswegstaties van Jan Toorop (A) te bewonderen.

A. Jan Toorop in Oosterbeek

De beroemde schilder Jan Toorop, die een belangrijke spil was in de kunstenaarskolonie Domburg (zie de wandeling aldaar), kwam in 1916 naar Oosterbeek op een moment dat de Oosterbeekse kunstenaarskolonie al lang geschiedenis was. Hij kreeg een opdracht van mevrouw De Bruijn-van Lede, de eigenaresse van de buitenplaats Dreijerheide, om de staties te schilderen, een van zijn belangrijkste religieuze kunstwerken. Na zijn bekering in 1905 tot het katholicisme was Toorop sterk in mystieke sferen geraakt. Zijn religieuze inspiratiebron deelde hij met de diepgelovige schilderes en dichteres Miek Janssen, dochter van de eigenaar van Hotel Schoonoord in Oosterbeek. Dit bekende hotel (vernietigd in de oorlog) was zijn uitvalsbasis om drie jaar aan de staties te werken. Voor de figuur van Maria Magdalena heeft Miek model gestaan. Na zijn dood werd zij de belangrijkste propagandiste van zijn werk.

2. Bij het Heilig Hartbeeld (met twee kogelgaten uit de oorlog) voor de kerk steek je de Utrechtseweg over en ga je kort LA. Bij de eerste zijstraat sla je RA (Weverstraat) en houd je bij de Y-splitsing links aan (Van Toulon van der Koogweg). Sla na het verpleeghuis De Molenberg RA de Fangmanweg in. Daar passeer je aan de linkerkant Bato's wijk, een mooi landgoed waar ooit een prachtig landhuis stond (in de oorlog verwoest). Aan de rechterkant bevindt zich de Oude Begraafplaats, waar naast andere kunstenaars het schilderersechtpaar Bilders (B) begraven ligt.

B. Johannes Bilders, spil van de Oosterbeekse kunstenaarskolonie

Het eenvoudige graf van Johannes Bilders en zijn tweede vrouw Marie van Bosse ligt links achter het monumentale graf van de bekende schrijver Jacob van Lennep (die in 1868 overleed in Hotel Schoonoord). Bilders kwam op jonge leeftijd met zijn gezin vanuit Utrecht naar Oosterbeek, omdat hij daar goedkoop kon wonen en in de 'vrije' natuur zijn landschappen kon schilderen. Met hem aan het hoofd ontwikkelde het dorp zich tot een echte kunstenaarskolonie. Rond hem verzamelden zich iedere zomer grote groepen kunstenaars, waarvan Anton Mauve en de drie broers Maris de bekendste zijn. Het huis van het gezin Bilders was een zoete inval. In een beek bij de Wodanseiken hield hij ieder jaar doopplechtigheden met een groot feest om de nieuwkomers te verwelkomen. Deze beroemde eiken in Wolfheze (object van menig schilderij) hebben door de droogte en luchtverontreiniging veel van hun schoonheid verloren en zijn daarom niet in de wandeling opgenomen.

3. Na de begraafplaats ga je de eerste straat RA (De Dam). Sla direct na het huis op de hoek RA een zandpad op (Rotteval). Dat zandpad leidt je door het Zweiersdal, dat op veel schilderijen is vastgelegd. Op het pad is het chalet-achtige huis te zien dat kunstenaar Maria Vos (C) met bloemenschilderes Adriana Haanen bewoonde.

C. Maria Vos en Adriana Haanen

Maria Vos werd in 1824 te Amsterdam geboren en is vooral bekend geworden door haar stillevens. Zij had een tekenopleiding gevolgd en vestigde zich in 1853 in Oosterbeek. Daar verdiende zij haar geld met tekenlessen. De rijke Amsterdamse bankier Pieter van Eeghen, die de nabijgelegen villa de Pietersberg bewoonde, bewonderde haar tekenkunst en vroeg Maria zijn kinderen tekenles te geven. Dat deed zij vele jaren samen met Adriana Haanen, de schoonzus van haar tekenleraar. Maria was wel een strenge lerares, die menigmaal in ergernis en wanhoop haar potlood kon neergooien. In mei 1870 gingen Maria en Adriana de Villa Grada bewonen, gebouwd in de Zwitserse stijl die populair was in die tijd. Vlakbij woonde Anton Mauve, die zich enorm thuis voelde in de natuur en daar een steeds vrijere manier van schilderen ontwikkelde.

4. Het pad komt uit op de Weverstraat. Sla daar LA en neem de eerste afslag naar rechts licht omhoog (Van Eeghenweg). Ga na huisnummer 4 LA het fietspad op (Hazenakker). Blijf dit pad ook na de lichte knik naar rechts volgen tot je op een klinkerweg komt. Daar sla je LA (Pietersbergseweg). Aan je rechterkant zie je de witte villa van Van Eeghen, die onder meer in Amsterdam het initiatief nam voor de aanleg van het Vondelpark. Ga op de weg in de bocht rechts (na huisnummer 54 aan je linkerhand) het onverharde pad langs de knoestige, oude plataan op. Houd op het pad links aan tot je op de T-splitsing van twee klinkerwegen uitkomt. Daar ga je RD het onverharde pad van het landgoed de Hemelse Berg (D) op.

D. Kneppelhout, een van de plaatselijke mecenasen

Ten tijde van de kunstenaarskolonie werd het landgoed bewoond door de rijke schrijver Jan Kneppelhout. Deze hanteerde het ideaal dat elke kunstenaar in de dop een oudere vriend verdiende die hem hielp zijn talenten te ontwikkelen en zijn weg in de maatschappij te vinden. Zo steunde hij de dichter Petrus de Genestet, de schilder Gerard Bilders (zoon van Johannes) en de violist Jan de Graan. Voor de laatste liet hij zelfs een concertzaal (zie 6) in Oosterbeek bouwen om hem vaak te kunnen horen spelen. Deze jonge kunstenaars waren niet altijd even blij met zijn financiële steun, omdat die de druk vergrootte om te presteren.

5. Ga bij de eerste afslag op het landgoed LA en loop RD verschillende bruggetjes over langs vijvers. Op een klinkerweg (Hoofdlaan) sla je LA. Ga bij de T-splitsing RA, Kneppelhoutweg. Loop die uit en sla bij de brede asfaltweg LA (Benedendorpsweg). Op die weg kom je eerst langs villa Buitenrust, waar de communistische romanschrijfster Augusta de Wit, vriendin van Henriëtte Roland Holst en het echtpaar Bilders, enige jaren heeft gewoond. Vervolg de weg tot je bij nummer 167 villa Rozenhage ziet. Hier brachten Johannes en Marie Bilders hun laatste jaren (E) door.

E. Teloorgang van het oude dorp en het einde van de kolonie

Aanvankelijk woonde Johannes Bilders met zijn eerste vrouw, zoon Gerard en dochter Caroline in een boerderij in de buurt van de kerk aan de Benedendorpsweg. Naast hen lag het café De (Vergulde) Ploeg, dé ontmoetingsplek van de schilders. Wat deze schilders verbond was een voorliefde voor de 'onbedorven' natuur. Een nauwgezette studie van de natuur was volgens Bilders de eerste opdracht voor iedere landschapsschilder. Gedachteloos rondwaren in de natuur was voor hem een gruwel. Om zakelijke redenen vestigde hij zich enige tijd in Amsterdam, maar daar ondervond hij veel tegenslagen: in 1861 stierf zijn vrouw, vier jaar later zijn zoon en dochter, alle drie aan tbc. Hij keerde met zijn tweede vrouw en oud-leerlinge, Marie van Bosse, terug naar Oosterbeek. Zij gingen in villa Rozenhage wonen, die Kneppelhout ter beschikking had gesteld. Inmiddels was de laatste watermolen van Oosterbeek, een geliefd schildersobject, door een Amsterdamse bankier gesloopt om er een villa te bouwen. Dat was voor het echtpaar het symbool van de teloorgang van het oude dorp. Toen Bilders in 1890 overleed, betekende dat ook het einde van de kunstenaarskolonie. Jongeren, zoals Théophile de Bock, vertrokken en vestigden zich later een eind verderop, in Renkum.

6. Loop verder door op de Benedendorpsweg tot je links de concertzaal ziet die Kneppelhout aan het dorp geschonken heeft. Daar steek je RD de weg over. Sla voor de haag van het witte huis LA de Rozensteeg in. Ga aan het einde RA en loop door tot de Benedendorpsweg. Steek die over. Ga met de klok mee om de Oude Kerk. Ga een trapje op en vervolgens eentje af. Neem links het wandelpad (Kerkepad), dat op verschillen plekken een prachtig uitzicht biedt op de uiterwaarden.
7. Ga op het Kerkepad steeds RD tot je na het (tweede) ijzeren hek bij een asfaltweg (Veerweg) uitkomt. Daar steek je over en sla LA. Je buigt met de bocht mee naar rechts. Ga steeds RD tot het bord Westerbouwing. Onder het bord neem je de trap omhoog. Neem boven links de wandelroute achter het gebouw langs die overgaat in een grindpad en je naar het uitzichtpunt van de Westerbouwing brengt. Op deze plek hebben veel schilders met hun schildersezels gestaan om het uitzicht tot aan Arnhem vast te leggen. Beneden aan de Rijn lag de aanlegsteiger waar de eerste schilders met de stoomboot uit Rotterdam aanmeerden.

8. Na het uitzichtpunt ga je bij het bord Valckeniersbossen het pad langs de rand steeds RD. Daal voorbij het paaltje S26 af met een bocht naar rechts. Negeer beneden het pad naar links. Bij de brug over de beek ga je LA het trappetje af en het bruggetje over. Houd rechts aan tot de asfaltweg (Beeklaan). Daar ga je LA en daarna RA de klinkerweg omhoog (Dunolaan). Ga na nummer 38 LA via het half verharde pad het bos in tussen twee zuilen met de tekst Landgoed Duno. Ga na een houten balk RD. Bij de poort met een gesmeed hekwerk ga je het Azalealaantje in. Je komt uit op een open plek waar vroeger het landhuis Duno stond. Dat landhuis deed in de jaren dertig dienst als hotel met terras, maar werd in de oorlog vernietigd. Ga daar LA. Loop langs een stenen bank met krullen RD en neem een slingerend pad naar beneden. Volg de rode pijlen tot paaltje S10 waar je LA slaat naar de Fonteinallee. Daar sla je RA over de asfaltweg tot het meertje. Ga RA langs het meertje. Ga bij de cascade rechts omhoog. Op de driesprong boven ga je RD en bij de T-splitsing LA. Volg weer de rode pijlen. Ga bij paaltje S06 RD en houd de route 'Terug naar het Kasteel' aan tot het fietspad (Italiaanseweg). Sla daar LA naar beneden. Ga op de asfaltweg (Fonteinallee) RA. Sla bij de eerste afslag LA naar het kasteel Doorwerth. Volg het eerste pad naar rechts dat naar de brug over de slotgracht voert. Op de binnenplaats zie je aan je rechterhand het kasteelcafé de Zalmen, genoemd naar het hotel-restaurant aan de Fonteinallee, dat door veel kunstenaars werd bezocht (door de oorlog verwoest). Aan je linkerhand ligt het uit de Middeleeuwen stammende kasteel, dat vier verschillende collecties bevat. Een van de collecties, het Museum Veluwezoom, beheert en onderhoudt op de bovenste verdieping de kunstwerken van schilders uit Oosterbeek en Wolfheze.
9. Na het bezoek volg je dezelfde weg terug naar de Italiaanseweg. Volg deze weg naar boven tot de haarspeldbocht. Ga daar RD het onverharde pad op langs het bordje Boersberg. Sla het eerste pad RA. Op de klinkerweg sla je LA. Ga bij huisnummer 6 RA en volg het pad achter het witte hek van het Geldersch Landschap. Je bent dan op de Dunolaan naar Heveadorp. Die laan loop je steeds RD. Onderweg kom je langs een brug, een zogenoemde 'folly' (Engels voor gekheid), een opzettelijk nutteloos bouwwerk. Bij wegwijzer RD richting Heveadorp. Neem in de bebouwde kom de tweede afslag links, Van Vlotenhof. Ga RD een smal paadje in (Schefferlaan). Blijf RD lopen tot je bij een asfaltweg komt (Beeklaan). Steek de weg over en ga aan de overkant direct RA op het smalle graspad het bos in. Steek het bruggetje over en sla direct LA. Dit pad (afslagen negerend) volg je met de bocht mee naar rechts tot aan de asfaltweg (Oude Oosterbeekseweg). Steek die over en ga aan de overkant weer het bos in. Blijf dit pad volgen langs een weiland. Weer kom je op een brede asfaltweg uit die je oversteekt (Van der Molenallee). Aan de overkant kies je het wandelpad achter het witte hek van het Geldersch Landschap. Negeer de eerste afslag naar links. Ga bij de vijsprong RD. Bij de volgende (schuine) kruising (waar het fietspad naar rechts buigt) ga je RA. Loop daarna op het fietspad langs een stoeterij RD tot je op een asfaltweg uitkomt (Van Borsseleweg). Ga heel kort LA en steek vervolgens over. Ga aan de overkant rechts via het voetpad het bos in en sla direct LA. Dat pad, dat het fietspad kruist, volg je tot een kleine parkeerplaats. Steek die over en ga daarna ga RA naar de brug over de beek. Loop kort over het fietspad met de bocht mee naar rechts. Waar het fietspad naar links buigt (opletten voor fietsers in de bocht), ga je RD het onverharde bospad op. Direct links omhoog. Bij de Y-splitsing rechts aanhouden. Bij een houten schuilhut LA omhoog. Dat brengt je naar het hoogste punt van het landgoed de Hemelse Berg (F). Daar staat een gedenkzuil, opgedragen aan mevrouw U.M. Kneppelhout-van Braam en haar 'onvergetelijke' echtgenoot.

F. Hemelse Berg

In 1847 kocht Jan Kneppelhout het landgoed. Met zijn echtgenote maakte hij het huis, dat hij in 1858 bouwde, tot een plek waar schrijvers, wetenschappers, dichters en andere kunstenaars samenkwamen. Het huis werd in de oorlog verwoest. Tussen 1872 en 1876 liet hij het park herontwerpen. Er is nog veel overgebleven van het park, dat een grote diversiteit aan flora en fauna kent. Ondanks de roddels rond zijn persoon liep heel Oosterbeek bij de dood van Kneppelhout in 1885 uit om zijn kist naar het station te begeleiden. Hij werd in Katwijk begraven. Tien jaar later werd de gedenkzuil geplaatst uit dankbaarheid voor de gulle gaven van de familie Kneppelhout.

10. Loop achter de zuil RD de brede bosweg naar beneden en steek bij een wit hek van het Geldersch Landschap de asfaltweg (Hoofdlaan) over. Na nog een wit hek vervolg je het bospad tot het einde. Op de asfaltweg sla je RA en ga direct daarna LA omhoog (Sandersweg). Houd op de Y-splitsing voor het appartementencomplex (De Tafelberg) links aan. Ten tijde van de kunstenaarskolonie was op die plek een kostschool voor welgestelde jongedames met aan het hoofd schilderes Swanida Wildrik, die Maria Vos inhuurde als tekenlerares. Je bent nu op de Pietersbergseweg die je geheel uitloopt. Op de hoek bij de kruising met de Utrechtseweg ligt het huidige café-restaurant Schoonoord. Sla daar RA om bij het beginpunt van de wandeling terug te komen.

Praktische informatie

Historisch beeldmateriaal, vooral schilderijen, staan in de wandelgids Naar de natuur. Wandelen in en rond kunstenaarskolonies

Museum

Museum Veluwezoom (in Kasteel Doorwerth), Fonteinallee 2, Doorwerth

Deze wandeling staat ook in 'Naar de natuur', wandelen in en rond kunstenaarskolonies. Deze wandelgids wordt uitgegeven bij Uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. De gids is te bestellen op www.gegarandeerdonregelmatig.nl.

